

МАТВЄЄВ Віталій,

доктор філософських наук,
професор кафедри культурології
та філософської антропології

НПУ імені М. П. Драгоманова, віце-президент
Міжнародної Академії культури безпеки,
екології та здоров'я

ЗНАЧЕННЯ РУХУ КОНТРКУЛЬТУРИ У ХХ СТОЛІТТІ В АСПЕКТІ АНТРОПОЛОГІЧНОГО ПОВОРОТУ

Як відомо, в ХХ столітті поряд з певними досягненнями, реально почали проявлятися негативні наслідки науково-технічного прогресу та технократичного шляху розвитку людства. Тому цілком логічним є поява такого феномену в американському, а потім і в усьому західному світі, як “контркультура”. Основним змістом контркультури 60-х років, на думку більшості дослідників, являлася критика притаманних сучасному капіталізму дегуманізації суспільних відносин (пов'язаних з фетишизацією науки і техніки), бюрократизації всіх структур сучасного суспільства та зростання відчуженості людини. Контркультура також демонструвала байдуже або негативне ставлення до технічного прогресу, втрату віри в розум і політичні інститути та партії.

Треба зазначити, що захоплення науково-технічним прогресом, який переклав на плечі машин низку фізичних і навіть інтелектуальних завдань, виконання котрих потребувало від людини розвитку її вмінь, здібностей, можливостей, на деякий час відсунув проблему вдосконалення особистості на

задній план. Хоча на даний час стає все більш зрозумілим, що беззупинне вдосконалення техніки вимагає такого ж вдосконалення від сучасної людини. Людська діяльність стає все складнішою і вимагає все більш високого інтелектуального і фізичного потенціалу, максимальної адаптивності, здатності швидко оцінювати ситуацію, вміння ефективно оперувати постійно зростаючим об'ємом інформації, швидко і відповідально приймати рішення.

Але на сьогодні в процесі технічного розвитку цивілізації людина об'єктивує, опредметнює, виводить зовні особисті психофізіологічні якості, передаючи свої споконвічно людські функції техніці. Така тенденція веде до зростання відчуженості людини від природи, оскільки встановлення над останньою влади технократії посилює опосередкованість спілкування з нею і навіть до певної міри створює ілюзію можливості ігнорувати природні та космічні закони. Неконтрольований же розвиток НТР неминуче повинен був призвести і, власне, призвів до породження глобальних проблем, що загрожують перерости в глобальну катастрофу. Небезпеку цього відчули ще в 60-ті роки молоді люди, діти представників науково-технічної інтелігенції, що започаткували рух «контркультури».

На протипагу «технічному світу», заснованому на логіці і раціоналізмі, молоді бунтівники висловлювали свій протест у формах, що базувалися переважно на ірраціоналізмі, зверненні до підсвідомості, інтуїції, пропаганді емоційного розкріпачення. Представники контркультури виступали проти нестримного споживацтва, нарощування військового та ядерного потенціалу, хижацького використання природних ресурсів. На протипагу цим негативним тенденціям

технократичного суспільства вони прагнули за допомогою «розширення свідомості» трансформувати саме суспільство, позбавити його будь-якої «репресивності», тим самим створити необхідні умови для самореалізації особистості.

Спочатку молоді бунтівники йшли шляхом найменшого опору і намагалися «розширити» свою свідомість за допомогою психоделічних засобів. Почалася навіть своєрідна психоделічна революція, яку очолив Тімоті Лірі. Проте заборона американським урядом у 1964 р. відповідним законом застосовування психоделічних засобів в приватній практиці в зв'язку зі збільшенням трагічних випадків такого застосування змусила шукати їм заміну, та призвела до необхідності створення певної ідеологічної бази для обґрунтування свого протесту проти традиційної культури. Тому немає нічого дивного в тому, що представники альтернативної культури почали звертатися до містичного досвіду Сходу, захоплюватися дзен-буддизмом з його невербальним шляхом пізнання та іншими східними релігійно-філософськими системами.

В центрі діяльності альтернативістів лежала розробка проблем, пов'язаних з самореалізацією індивіда, та висування на цій основі цінностей максимального виявлення і розвитку істинно людського «Я», реалізації глибоко прихованих і таких, що не реалізуються в умовах сучасного буржуазного суспільства, можливостей і потенцій людини як родової істоти.

Представників руху контркультури у їх захопленні різноманітними східними системами, які потрапляли на західний ґрунт, значною мірою приваблював також їх досить глибокий філософський зміст, який у неорієнталістських культурах, як правило, подається не лише в суто релігійних, але й

в наукових термінах. Доцільно буде зазначити, що одним із завдань науки завжди було створення адекватної картини світу, яка б слугувала для людини орієнтиром в її повсякденній життєдіяльності, а також в пошуках шляхів духовного самовдосконалення.

Однак можна зазначити, що на сьогодні ми маємо не цілісну наукову картину світу, а скоріше мозаїку, складниками якої є картини світу, що пропонують фізика, хімія, геологія, біологія, астрономія тощо. Крім того, треба враховувати той факт, що новітні відкриття, які формують сучасну картину світу, для свого осягнення вимагають зовсім іншого гносеологічного підходу, ніж в попередні епохи. Відомо, що протягом декількох попередніх століть, починаючи з Відродження, наука ґрунтувалася на емпіричному спостереженні та систематизації чуттєво здобутих фактів. Починаючи вже з кінця XIX століття, наука принципово змінює свій характер, вона певного мірою стає все більш кабінетною, багато відкриттів робляться, як кажуть, на кінчику пера, до того ж нові наукові концепції стає практично неможливо візуалізувати уявою людини. Наприклад, формулу Макса Борна $pp - rc = i\hbar/2n$, яка доводить принципову некомуताцію матриць, що представляють координату та імпульс електрона, практично неможливо перевести на рівень уяочення, оскільки як емпіричний досвід, так і шкільний курс наук вказують на те, що від перестановки співмножників результат не змінюється. У формулі Борна він відрізняється на величину $\hbar/2n$. Відмовитися ж від наочних уявлень іноді важко навіть професійним вченим.

Таким чином в наш час стає все більш зрозумілим, що

людству потрібний новий гуманістичний світогляд, у центрі якого буде стояти людина як духовна істота у всій її повноті зв'язків з Природою, Суспільством, Космосом. Необхідно визнати, що такий світогляд має багато спільного з містико-релігійним світоглядом, оскільки сам термін геїфо означає взаємозв'язок людини як духовної істоти з Богом, Абсолютом. Новий світогляд повинен формуватися паралельно з новим методом пізнання, де не останнє місце відігравала б інтуїція та евристичне мислення.

Однак може виникнути питання: чому в середовищі представників контркультури з'являється зацікавленість саме східними та нетрадиційними релігіями? З цього приводу можна звернутися до висновків одного з провідних філософів ХХ століття Л. Н. Уайтхеда. У своїй роботі «Наука і сучасний світ» він вказує: «...В цілому протягом життя багатьох поколінь спостерігався поступовий занепад релігійного впливу на європейську цивілізацію. Кожне відродження досягало більш низького піку, ніж попереднє, а кожна криза – більшої глибини. Середня крива вказує на занепад релігійного настрою. В одних країнах спостерігається більш високий інтерес до релігії, ніж в інших. Але навіть в тих країнах, де інтерес відносно високий, він все ж падає зі зміною поколінь. Релігія має тенденцію до виродження в формулу пристойності, котрою прикрашають комфортне життя» [1, с. 249-250].

Таким чином напрошується думка, що ані наука, ані традиційні релігії не надають на даний час цілісної картини світу, яка б задовольняла сучасну людину. Певною мірою наслідком саме такого стану речей можна вважати той факт, що представників руху контркультури у їх захопленні

різноманітними східними системами, які потрапляли на західний ґрунт, перш за все приваблював їх глибокий філософський зміст, який у неоорієнталістських культурах, як правило, подається не лише в суто релігійних, але й в наукових термінах. Іншою причиною поширення східних релігійно-філософських систем, на погляд автора, є прагнення за допомогою медитативної практики, що надають ці системи, осягнути цілісність та сутність світобудови, навчитися по-новому, більш гармонійно будувати свої відносини з оточуючим світом, а також намагатися перевести вирішення своїх проблем з формально-логічного на інтуїтивно-евристичний рівень.

Характерною особливістю східних, в першу чергу індійських, релігійно-філософських систем є те, що для пізнання вищих істин там завжди мала місце йогічна практика. Так, з шести основних даршан індійської філософії йогічна практика не застосовувалася лише в матеріалістичній філософії локаятів (чарваків). Така йогічно-медитативна практика була призначена для вдосконалення людини на фізичному, психологічному, інтелектуальному, моральному та духовному рівнях. Її застосування настільки кардинально змінювало людину, що це створювало підґрунтя в низці в першу чергу східних та неоорієнталістських культур, щоб говорити про створення нової людини.

Проте можна зазначити, що ідея створення нової людини не є чимось оригінальним або протилежним і християнству, традиційній для нашого суспільства релігії, оскільки з самого початку воно виступало саме з цією ідеєю – створення нової людини, розкриття її богоподібної сутності. Але, на жаль, в ході своєї еволюції в силу низки причин ця ідея була значною мірою деформована і задогматизована, хоча і зберегла свою

життєдайну потенцію. Тому нічого дивного не має в тому, що в русі контркультури після першої хвилі захоплення Сходом біблійна тематика і сам образ Христа також поступово набули значної популярності. На початку 70-х років так званий Ісусів рух став помітним явищем суспільно-політичного і культурно-духовного життя Заходу. На нашу думку, інтерес до образу Ісуса значною мірою стимулювався тим, що, пройшовши етап захоплення східними релігійними системами з їхніми розвинутими медитативними практиками, молоді бунтівники змогли поглянути на образ Христа з точки зору містико-духовного досвіду, по-іншому, більш глибоко сприйняти євангельські істини. Але це вже було трохи пізніше. Спочатку альтернативісти повинні були пережити захоплення Сходом.

Ідеї контркультури мали великий вплив на західну літературу, мистецтво, релігійні пошуки, тенденції розвитку свідомості тощо. Контркультура хіпі та їх послідовників будувалася на критиці (інколи абсолютно нігілістичній) раціонально-утилітаристського відношення до світу, на відкиданні однобічності антропоцентризму і європоцентризму. Практично до середини 70-х років ірраціоналізм контркультури виступав і сприймався самою молоддю як спосіб соціального самозахисту себе від технократичних домагань буржуазного суспільства, від загрози перетворення нового покоління в функціональний елемент гігантської “мегамашини”.

Список використаних джерел:

1. Уайтхед А.Н. Избранные работы по философии / А. Н. Уайтхед.; пер. с англ. / сост. И.Т. Касавин ; общ. ред. и вступ. ст. М.А. Киселя. – М. : Прогресс, 1990. – 720 с.